

ks. dr hab. Jan Kochel, prof. UO
Wydział Teologiczny
Uniwersytet Opolski

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. Grzegorza Jerzego Zakrzewskiego,

*Ewangelizacyjna odnowa formacji chrześcijańskiej w Polsce. Studium katechetyczne
w świetle adhortacji „Evangellii gaudium”,*

KUL JPII, Lublin 2016, ss. 286.

Związek ewangelizacji i katechezy, dwu odrębnych form posługi Słowa, stał się pastoralnym zadaniem Kościoła wymagającym wielkiego zaangażowania wszystkich odpowiedzialnych za nauczanie, inicjację i wychowywanie w wierze (por. Ct 18-20; DOK 60-76. 194; PDK 54-57). Nauczanie katechetyczne nie może być jedynie popularyzowaniem teologii, lecz nade wszystkim głoszeniem Ewangelii – „odwiecznej, niezmiennej, zawsze nowej” (por. Ap 14, 6; 21, 5; 2 Kor 5, 17; NMI 29). Wbrew dotychczasowym poglądom – sprowadzającym katechetykę do nauk pedagogicznych – należy ją rozpatrywać na płaszczyźnie pastoralnej, tj. w odnowionym pastoralnym procesie ewangelizacji. Rzeczywistość, którą się zajmuje jest bowiem rzeczywistością objawioną: Bóg wzywa i oczekuje odpowiedzi człowieka. Katecheza jest ściśle złączona i związana z całym życiem Kościoła, stąd bardzo wcześnie nazwano ją „całością wysiłków podejmowanych w Kościele, by formować uczniów i pomagać ludziom wierzyć, że Jezus jest Synem Bożym, ażeby przez wiarę mieli życie w Jego imię, by wychowywać ich i kształtować w tym życiu i w ten sposób budować Ciało Chrystusa” (KKK 4).

Nestorzy polskiej katechetyki F. Blachnicki, J. Charytański, M. Majewski, R. Murawski podejmowali mniej czy bardziej udane próby wcielenia w życie idei nauczania kerygmatycznego, pomagającego odejść od podawania tylko informacji (katechizmowych) ku kształtowaniu świadomości wiary, dzięki czemu młody chrześcijanin winien umieć dokonywać właściwych wyborów, kierując się Ewangelią. Poprzez koncentrację na słowie Bożym zapoczątkowano badania nad biblijnym

wymiarem katechezy jako posługi słowa Bożego oraz postulowano katechezę ewangelizacyjną w nowym kontekście społeczno-religijnym (por. DOK 193n; PDK 54-57). W praktyce pastoralnej w ostatnich latach daje się zauważyć rozwój nowych form przepowiadania słowa Bożego i pojawienie się takich, które wprost wiążą się z ewangelizacją, a zarazem mają charakter (wymiar) katechetyczny, dostrzeżony i doceniony również podczas obrad XIII Synodu Biskupów na temat *Nowej Ewangelizacji dla przekazu wiary chrześcijańskiej* (2012) i posynodalnej adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* (2013). Pojawienie się nowych form w polskich realiach mobilizuje do poświęcenia większej uwagi nowym sposobom realizacji misji ewangelizacyjnej Kościoła i odnowionej formacji chrześcijańskiej duchownych i świeckich katolików. Ewangelizacyjna odnowa zainicjowana przez św. Jana Pawła II stała się programem i wyzwaniem dla Kościoła lokalnego i dla badań interdyscyplinarnych na Wydziałach Teologicznych różnych uczelni w naszym kraju.

2. Struktura pracy

Struktura rozprawy doktorskiej ks. Grzegorza Zakrzewskiego jest poprawna i spełnia wymagania stawiane tego rodzaju pracom. Składa się z wykazu skrótów, wprowadzającego w problematykę rozprawy wstępu, pięciu proporcjonalnych rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Całość rozprawy jest treściowo spójna i przejrzysta. Rozprawa liczy 286 stron wydruku komputerowego. Kompozycja pracy jest czytelna i poprawna stylistycznie. Konsekwentnie autor rozwija swoje założenia strukturalne i problemowe, konkludując poszczególne części i rozdziały krytycznymi wnioskami.

Doktorant w dwóch pierwszych rozdziałach omawia biblijno-eklezyjalne podstawy ewangelizacyjnej odnowy formacji chrześcijańskiej oraz współczesny kontekst kulturowy działalności Kościoła, co stanowi tło pastoralne dla całości studium. W podtytule pracy autor używa określenia „studium katechetyczne w świetle adhortacji *Evangelii gaudium*”, które określa charakter rozprawy i wskazuje na zasadnicze jej źródło. Rozdział trzeci podejmuje problem świadectwa, które jest podstawowym warunkiem skuteczności ewangelizacji, obejmującym koncepcję ucznia-misjonarza, drogę jego formacji i zagrożenia, które mogą się na tej drodze pojawić. W czwartym rozdziale przedstawiono istotę kerygmatyczno-mistagogicznej odnowy

ewangelizacji, czyli pierwszeństwa kerygmatu w formacji, a w piątym, ostatnim rozdziale poddane zostały analizie środowiska, formy i metody odnowionej formacji chrześcijańskiej.

3. Ocena merytoryczna

Podjmując ocenę merytorycznego aspektu rozprawy doktorskiej ks. Grzegorza Zakrzewskiego należy podkreślić dużą erudycję autora, jego kompetencje merytoryczne i interpretacyjne, nie tylko w zakresie teologii pastoralnej i katechetyki, ale również w wielu innych dziedzinach naukowych, zarówno teologicznych, jak i z obszaru nauk społecznych, pedagogiki, a nawet ekonomii (por. *idea kreatywnej destrukcji* – styk ekonomii i Ewangelii; s. 178) czy komunikacji medialnej. Nowością omawianej rozprawy jest odniesienie kwestii odnowy formacji chrześcijańskiej do przełomowego dokumentu papieża Franciszka *O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, który zakorzeniony jest we wcześniejszym nauczaniu Kościoła. Badawcza intuicja i osobiste zaangażowanie ewangelizacyjno-duszpasterskie autora pracy wpisują się w „radość ewangelizowania”, której uczy nas Ojciec Święty. On to zauważył, że ewangelizacja służy pogłębieniu i rozwojowi wychowania i katechezy. „Cała formacja chrześcijańska jest przede wszystkim pogłębieniem *kerygmy*” (EG 165), zaś „spotkanie katechetyczne jest głoszeniem Słowa i jest na nim skoncentrowane, ale potrzebuje zawsze odpowiedniego środowiska i atrakcyjnej motywacji, posługiwania się wymownymi symbolami, włączenia w szeregi proces rozwoju oraz integracji wszystkich wymiarów osoby we wspólnotowym procesie słuchania i odpowiedzi” (EG 166) – co też dobitnie Doktorant wykazał w swoich badaniach.

Ks. Zakrzewski jasno i precyzyjnie określa problem badawczy swojej rozprawy: „Jak powinna przebiegać odnowa formacji chrześcijańskiej w Polsce, żeby była ona wierna ewangelizacyjnym wskazaniom Kościoła zawartym w licznych dokumentach, a zwłaszcza w adhortacji *Evangelii Gaudium*”? (s. 9). I wskazuje na obszary aktualnej formacji chrześcijańskiej, tj. katechezę, nauczanie religii i duszpasterstwo, które domagają się poprzedzenia i przesylenia ewangelizacją w sensie ścisłym. Prezentowana dysertacja ma charakter koncepcyjny i skutecznie podejmuje próbę ukazania odnowionej, optymalnej w dzisiejszych warunkach formacji chrześcijańskiej w Polsce. Autor poprawnie określa i opisuje również metodologię

rozprawy, którą jest metoda trzech etapów analizy teologiczno-pastoralnej. Cennym *novum* pracy jest przedstawienie własnej koncepcji formacji chrześcijańskiej przepełnionej ewangelizacją oraz wskazań na przyszłość pod adresem Kościoła w Polsce.

Bez wchodzenia w treść poszczególnych rozdziałów, ustosunkuję się do niektórych wybranych, szczegółowych kwestii w nich poruszonych, oczekując od Doktoranta wyjaśnień, o ile można takich udzielić w oparciu o dostępne źródła. Wpierw kilka uwag do rozdziału I i II. Biblijno-eklezyjalne podstawy ewangelizacyjnej odnowy formacji chrześcijańskiej domagają się precyzji pojęć. Rozróżnienie dotyczące re-ewangelizacji czy nowej ewangelizacji wiąże się z greckimi terminami dotyczącymi czasu: gr. *kainós* – „nowy” w sensie używany, ponowny, bądź „nowy” w sensie nie istniejący, nieznan oraz gr. *néos* – „nowy, młody, świeży” w sensie odnowiony, domagający się nowych zasad postępowania w życiu (formacji) chrześcijańskiej: „Zrzućcie z siebie starego człowieka wraz z jego czynami, a odkrycie się nowym, wciąż odnawiającym się, aż do poznania Tego, który go stworzył na swój obraz” (Kol 3, 9n).

Pierwsze pytanie do dyskusji dotyczy korzystania z dwóch terminów: re-ewangelizacja i nowa-ewangelizacja: Czy można mówić, że jeden jest wcześniejszy od drugiego? Jan Paweł II w tzw. sytuacji „pośredniej” używa obydwu terminów (RMis 33). Czy nie jest zatem nadużyciem powszechne korzystanie z terminu „nowa ewangelizacja” w kontekście katechetycznym (por. C.M. Martni, *Quale catechesi per un Paese da rievangelizzare?* «Catechesi» 6(1989), 60-62; J. Kochel, *Katecheza ewangelizacyjna w nauczaniu pastoralnym Carlo Maria kard. Martiniego*, Opole 1999)? A może powinno się raczej używać określeń „pierwsza” i „druga” ewangelizacja (por. J. Gevaert, *Prima evangelizzazione. Aspetti catechetici*, Torino 1990; Tenże, *La proposta del Vangelo ai non cristiani. Studio degli aspetti catechetici della prima evangelizzazione*, Roma 2000; E. Biemme, *Il secondo annunzio*, EDB, Bologna 2011)? Warto ponadto sięgnąć do ważnego – z punktu widzenia katechetyki – tekstu kard. J. Ratzingera na temat nowej ewangelizacji (por. OsRomPol 22/2001 nr 6, s. 35-39), do którego autor sporadycznie odwołuje się w pracy (s. 177; 203), ale nie umieszcza go w bibliografii.

Inna kwestia, językowa, związana z przywołaniem gr. *meta-hodos* (s. 48). Nowa metoda ewangelizacji wiąże się z wyborem „nowej” (gr. *methà* – „z, razem, ponad”) drogi do celu. W liście apostolskim Jana Pawła II *Novo millennio ineunte* – (nr 29, a nie 25; por. s. 22) mowa jest o tym, że „nie trzeba wyszukiwać «nowego programu». Program już istnieje: ten sam, co zawsze, zawarty w Ewangelii i w żywej Tradycji. Jest on skupiony w istocie rzeczy wokół samego Chrystusa, którego mamy poznawać, kochać i naśladować (...). Właśnie w Kościołach lokalnych można określić konkretne elementy [tego] programu – cele i metody pracy, zasady formacji i doskonalenia duszpasterzy i ich współpracowników, sposoby poszukiwania potrzebnych środków...” (NMI 29). Szybko dokonujące się przemiany społeczno-kulturowe mają znaczący wpływ na życie, nauczanie i formację ludzi. Poznanie istoty i dynamiki tych przemian umożliwia określenie kontekstu działań wychowawczych oraz uświadomienie sobie uwarunkowań, które mogą zdecydować o efektywności procesu ewangelizacji i katechizacji w świecie współczesnym. Demonizowanie świata i kultury pogłębiają wzajemną nieufność Kościoła i świata, stwarzają prawdziwe trudności na drodze ewangelizacji, stąd nieodzowna okazuje się promocja „kultury spotkania”.

Drugie pytanie do dyskusji: Doktorant przypisuje wprowadzenie (autorstwo) tego terminu arcybiskupowi Rino Fisichelliemu (s. 92). Czy rzeczywiście można zgodzić się z tym stwierdzeniem? Dlaczego papież Franciszek chętnie rozwija ideę „kultury spotkania”, zwłaszcza w kontekście edukacji i środków społecznego przekazu (por. D. Fares, *Papież Franciszek o kulturze spotkania*, Kraków 2014; Orędzie papieskie na XLVIII Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu z 2015 roku)? Jak więc należy rozumieć inkulturację w odnowionym procesie ewangelizacji i katechizacji?

Trzecie pytanie do dyskusji: Główny zręb badawczy pracy ks. Zakrzewskiego tworzą rozdziały III, IV i V. Stanowią spójną i proporcjonalną całość. Autor wskazuje na istotę ewangelizacyjnej odnowy formacji w całym Kościele, a w tym również w Kościele lokalnym. Jeśli zasadniczym problemem rozprawy jest opis przebiegu procesu odnowy formacji chrześcijańskiej, by była ona wierna ewangelizacyjnym wskazaniom Kościoła zawartym w dokumentach, a zwłaszcza w adhortacji *Evangelii gaudium* oraz aktualnych obszarów formacji, które „wymagają poprzedzenia i przesycenia ewangelizacją w sensie ścisłym” (s. 9), to czym jest „katecheza” w sensie ścisłym, czym „katecheza szkolna”, a czym „duszpasterstwo

katechetyczne” w odnowionym pastoralnym procesie ewangelizacji? Czy chodzi o postulowaną koncepcję „katechezy ewangelizacyjnej”, bądź „nową ewangelizację w nowej katechezie”? Tylko jak to należy rozumieć?

Na koniec jeszcze pytanie o publikacje własne autora. Zaleca się dziś posiadanie publikacji drukowanych w dorobku Doktoranta. Czy autor, poza artykułem *Świadectwo drogą nowej ewangelizacji* opublikowanym w pracy zbiorowej pod red. P. Mąkosy, w: *Nowa ewangelizacja w nowej katechezie* Rzeszów 2013, s. 155-164, może wykazać się innymi publikacjami lub tekstami przygotowanymi do druku?

4. Ocena formalna

Strona formalna rozprawy jest poprawna, napisana bardzo komunikatywnym językiem. Autor włożył wiele starań i troski w ten wymiar swojej pracy. Przede wszystkim uderza tendencja, realizowana konsekwentnie przez całą pracę, aby każde twierdzenie było udokumentowane, przeanalizowane i krytycznie podsumowane. Analizując i przedstawiając koncepcję ewangelizacyjnej odnowy formacji chrześcijańskiej w Polsce, autor słusznie odwołuje się do różnych dokumentów Kościoła, a zwłaszcza adhortacji *Evangelii gaudium*, ukazując niejako w sposób pośredni, że znajduje ona w nich swe potwierdzenie i idzie po linii, jaką te dokumenty wytyczają posłudze katechetycznej.

Trzeba jednak wskazać pewne błędy wynikające raczej z nieuniknionych potknięć edytorskich. Głównym z nich jest powtarzający się bardzo często – prawie w całej pracy – brak dużej litery w rozpoczynającym się zdaniu. Już święty – nie bł. Jan XXIII (s. 30). Nieliczne błędy literowe, np. w przypisach: s. 45; 76; 93; 239; 272; 277). Autor studium w tytule zaznacza, że będzie pisał o odnowie formacji chrześcijańskiej w Polsce, w rzeczywistości w niewystarczający sposób daje temu wyraz, zwłaszcza w rozdziałach III i IV. Odniesienie takie po raz pierwszy pojawia się w rozdz. III (s. 159 i 181), podobnie w rozdz. IV (s. 189). Dopiero w ostatnim rozdziale w pełni realizuje swoje założenie (por. s. 217; 223n; 230; 238nn; 245nn). Pewnym usprawiedliwieniem jest pojawienie się cennych wniosków i postulatów w zakończeniu rozprawy.

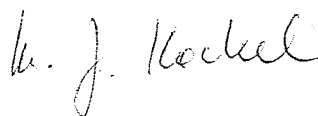
Doktorant co prawa wspomina różne opracowania na temat ewangelizacji czy nowej ewangelizacji i wyróżnia autorów piszących na ten temat, jednak w analizie stanu badań nad odnową formacji chrześcijańskiej, a zwłaszcza jej aspektu katechetycznego, pomija niektóre opracowania, np. Wojciecha Rzeszowskiego *Odnowa katechezy w świetle ewangelizacyjnych zadań Kościoła nakreślonych w encyklice Jana Pawła II „Redemptoris misio”* (Warszawa 2001) czy Grzegorza Puchalskiego *Katecheza w kontekście nowej ewangelizacji w nauczaniu Jana Pawła II* (Olsztyn 2002). Zabrakło też odniesień do istotnego źródła, czyli oficjalnego zbioru Magisterium Kościoła na temat ewangelizacji (por. Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Enchiridion della nuova evangelizzazione. Testi del magistero pontificio e conciliare 1939-2012*, LEV, Città del Vaticano 2012).

Oceniając rozprawę doktorską ks. Grzegorza Zakrzewskiego od strony formalnej nie sposób nie zwrócić uwagi na poprawny język, na jasny rozwój myśli, na brak zbędnych powtórzeń, na dobrą orientację w poruszanych zagadnieniach pastoralnych, pedagogicznych i katechetycznych.

5. Ocena podsumowująca

Rozprawa doktorska ks. Zakrzewskiego jest niewątpliwie interesującym studium. Po pierwsze – tematyka tej pracy doktorskiej jest aktualna, na czasie, jeśli tak można powiedzieć, zwłaszcza w kontekście dynamicznych przemian społeczno-kulturowych i religijnych w naszym kraju. Pogłębia i poszerza nasze spojrzenie na relację między ewangelizacją a katechezą oraz potrzebę odnowionej formacji nauczycieli i wychowawców w procesie ewangelizacji.

Zaprezentowana rozprawa spełnia zatem wymagania stawiane pracom doktorskim. Wnoszę przeto wniosek, aby jej autora, ks. mgra lic. Grzegorza Zakrzewskiego dopuścić do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. dr hab. Jan Kochel, prof. UO